

JARKKO S. TUUSVUORI

Taattua pikapointistoa

Keskiajan filosofia. Toim. Vesa Hirvonen & Risto Saarinen. Gaudeamus, Helsinki 2008. 250 s.

Tätä antologiaa ei juonnetta toimittajien vuolaalla johdannolla. Suppeita saatesanoja seuraa Simo Knuuttilan visu mutta valaiseva erittely VI vuosisadalta XIII vuosisadan loppuun harjoitetun filosofian tutkimusasetelmista. Hommista ei selviä paneutumatta myös keskiajan teologiaan. Metodologinen perusongelma havainnollistuu ongelma- ja käsitehistoriallisen (näitä termejä käyttämättä) perinteen rajaa käyden: ”[V]oimme esittää Aristoteleen oikeudenmukaisuus-käsitteestä tulkinnan, jossa kiinnitetään huomiota myös myöhempisiin ideoihin. Tämä ei ole anakronistista, koska emme väitä Aristoteleen esittäneen jotakin sellaista, mitä hän ei tarkoittanut.” (11) Puhe on filosofian ”historiallisesta kerroksellisuudesta”. *Nikomakhoksen etiikan* voi katsoa työstävän ”osittain samantapaisia kysymyksiä” kuin nykyinen moraalifilosofia, kunhan kiinnitetään huomiota erilaisiin kysymisen horisontteihin osana erilaista kulttuuripohjaa. Mainiosti Knuuttila muistaa mainita, että myös unohdetut käsitykset ja kadonneet käytännöt ovat filosofiassa ajattelamisen arvoisia (12).

Toivo J. Holopainen jatkaa varhaiskeskiajan teologis-filosofisen maaston kuvailua lähtien sitä pohjustaneista myöhäisantiikin saavutuksista eli Augustinuksen ”uusplatonistisesti tulkitusta kristinuskosta” (26) ja Boethiuksen ”perinpohjaisista” (33) logiikkateoksista. Näiden perään kuvataan tiiviisti Eriugenan, Anselmin ja Abelardin ajatuksia. Severin Kitanovin artikkeli 1200-luvun aristotelismista huipentuu summaukseen Averroësin filosofian kieltämisen merkityksestä. Pariisin piispojen 1270-luvulla langettamat tuomiot on tavattu lukea jumaluusoppi-isännän yhdeksi riemu-

voitoksi filosofia-palvelijattarestaan. Mutta ajatusrajoitukset myös mahdollistivat: ”oppituomiot auttoivat filosofeja vapautumaan aristotelismiin sisältyvästä determinismistä, mikä avasi uudenlaisen suhtautumisen tiedon etsintään”. (63)

Vesa Hirvonen panee tiukkaan pakettiin myöhäiskeskiajan Skotukseen, Ockhamiin ja Buridaniin zoomaten. Taneli Kukkonen vastuulle jää arabialainen filosofia. Kunnan käännösten ja kommentaarien puutteessa aihepiiri on yhä paljon huonommalla hoidolla kuin latalainen skolastiikan tutkimus, mutta Kukkonen näkee jo merkkejä siitä, että ”länsimaisen filosofian arabialaista haaraa lähestytään omana elinvoimaisena perinteenään, ei kummajaisena tai pelkkänä astinlautana edettäessä antiikista kohti 1200-luvun korkeaskolastiikkaa” (82).

Mikko Yrjönsuuri selvittelee napakasti logiikan ja kielifilosofian kehityslinjoja koko medievistien mielialjalta. Hän muistuttaa näiden alojen limittäisyydestä: logiikka ymmärrettiin yleisesti termejä (sanojen ymmärtämistä), propositioita (lauseiden lajeja ja totuutta) ja päättelyitä (johdellisten seuraavuutta) tarkastelevana kolmitahoisena hankkeena. Käsitteitä tutkivan logiikka irtosi vasta vähitellen todellisuutta tutkivasta metafysiikasta.

Pekka Kärkkäinen ruotii keskiaikaista sielutiedettä, *scientia de animaa*. Päälinjaksi erottuu siirtyminen passiivisesta havaitsemisesta aktiivisen intellektin tähdentämiseen. Pauli Annalan luonnonfilosofiakatsauksen jälkeen on vuorossa Taina M. Holopaisen etiikkaluotaus eli ynnäys aristoteelisen eudaimonismien ja stoalaisen luonnonoikeusfilosofian variaatioista. Virpi Mäkinen jatkaa kirjoittamalla jännittävästi oikeusteoriasta, joka keskiaikana kiinnittyi ”oikeuksien perustaan ja sisältöön”.

Näkemykset yksilöoikeuksista ovat nimittäin keskiajan loppumisen tärkeimpiä tunnusmerkkejä (188).

Sanan ja 'Jumalan' filosofisuus

Risto Saarisen teologiaan iskeytyvässä artikkelissa puidaan Augustinuksen perinnönjakoa ja sivutaan luostarilaitoksen vaikutusvaltaa. Olennaiseksi tulkinta-akseliksi valikoituu linja järkiperaiselle tarkastelulle tarjoutuvan ’luonnon’ ja ilmoitettua tietoa edellyttävän ’armon’ välillä. Asetelma poiki opin omapäämääräisestä *natura purasta*, joka osaltaan avusti tilaisuutta ”ymmärtää filosofiaa filosofiana, luonnollisen järjen toimintana ilman yläkerran puuttumista asiaan” (209). Erottelun vahvuudesta kertoo sekin, miten Saarinen voi ohimennen heittää ilmoille paksuhkon väitteen, jonka mukaan *Raamattu* ”ei ole kovin filosofinen” tekstikokoelma (200–201).

Jahka Olli Hallamaa on puntaroinut keskiajan tekstilähteitten ongelmia, Heikki Kirjavainen saa arvioida keskiajan filosofian merkitystä nykyfilosofialle. Hän painottaa ennen muuta mahdollisuuden käsitettä mutta myös, turhankin varovasti, muuatta toista: ”Jumaläkäsitetä voidaan oikeutetusti pitää sellaisena loogisena anomaliana tai rajakäsitteenä, joka voi joissakin yhteyksissä tuottaa kiinnostavan käsitteellisen haasteen myös puhtaasti filosofiselta kannalta” (245–246).

Vahva kokoelma pitää, mitä ”Saatteeksi” lupaa. Alan ensimmäinen ”suomenkielinen yleisesitys” on ”kattava ja tasapainoinen”, sen osat ”lyhyitä”. Jotakuta kenties jää utelututtamaan, mitä jutuille onkaan tehty, kun niitä on ”voimakkaasti muokattu” osana ”kirjoittajien mielikuvituksen kahlehtimista”. (5–6)